

Novosibirskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta [Bulletin of the Novosibirsk State Pedagogical University]. 2015;6(28):101–110.

IQTIDORLI O‘QUVCHILAR BILAN ISHLASH USULLARI VA SHAKLLARI

K.B.Masharipov

Sirdaryo viloyati pedagogik mahorat markazi, texnologiya fani metodisti

Annotatsiya: Ushbu maqolada iqtidorli o‘quvchilarni izlash, ular bilan ishlash usullari va shakllari, iqtidorli o‘quvchilar bilan ishlashda nimalarga e‘tibor berilishi, umumiy o‘rta ta‘lim maktablarida iqtidorli o‘quvchilar uchun alohida klublar tashkil etish va turli tanlovlar, olimpiadalar o‘tkazish va uning natijalari bo‘yicha fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: Iqtidor, intellektual, original, texnik ijodkorlik, modulli texnologiya.

Аннотация: В данной статье рассматривается поиск одаренных учеников, методы и формы работы с ними, на что обращать внимание при работе с одаренными учениками, организация отдельных клубов одаренных учеников в общеобразовательных школах и проведение различных конкурсов, олимпиады и их результаты.

Ключевые слова: Талант, интеллектуальность, оригинальность, техническое творчество, модульные технологии

Annotation: This article examines the search for gifted students, methods and forms of work with them, what to pay attention to when working with gifted students, the organization of individual clubs of gifted students in secondary schools and the holding of various competitions, Olympiads and their results.

Keywords: Talent, intelligence, originality, technical creativity, modular technologies

Iqtidor nima-?. Iqtidor (arabcha qodir bo‘lmoq, qila olmoq) – shaxsning ijodiy xususiyati va aqliy faoliyatini anglatadigan tushuncha. Iqtidor shaxs faoliyatida turli ko‘rinishlarda namoyon bo‘ladi. Chunonchi, ilmiy, badiiy, texnik ijodkorlikda, sport va kasb mahoratida yaqqol ko‘rinadi.

Iqtidorli o‘quvchilar bilan ishlash usullari va shakllari, avvalambor, maktabning barcha o‘quvchilari bilan ishlash usullari va shakllari bilan organik ravishda birlashtirilishi va shu bilan birga o‘ziga xosligi bilan ajralib turishi kerak.

Xususan, “aqliy hujum” tematik va muammoli mini-kurslaridan barcha variantlarda foydalanish mumkin: rolli treninglar, ilmiy-amaliy ish yoki ijodiy testlar shaklida tadqiqot qobiliyatlari va badiiy faoliyatni rivojlantirish va boshqalar.

Iqtidorli o‘quvchilar bilan ishlashning tashkiliy shakllari masalasini hal qilishda maktab sharoitida bunday o‘quvchilarni barcha fanlardan o‘qitish uchun maxsus guruhlariga ajratish maqsadga muvofiq emas deb tan olinishi kerak. Iqtidorli o‘quvchilar boshqa o‘quvchilar bilan birga sinflarda o‘qishlari kerak. Bu iqtidorli bolalarning yanada ijtimoiy moslashuvi uchun sharoit yaratadi va shu bilan birga ma’lum vaqtgacha yashirin bo‘lgan iqtidorni aniqlash, barcha o‘quvchilarning har xil turdagi loyiha faoliyati, ijodiy vazifalarini bajarish uchun imkon qadar rivojlanishi uchun sharoit yaratadi.

Ta'limni rivojlantirish tizimi:

- 1) Faoliyat printsipi;
- 2) Uzlüksizlik printsipi;
- 3) Dunyoni yaxlit tasavvur qilish printsipi;
- 4) Minimax printsipi;
- 5) Psixologik qulaylik printsipi;
- 6) O‘zgaruvanchik printsipi;
- 7) Ijodkorlik printsipi;

Maktablarda quyidagi ta'lim texnologiyalari keng qo‘llaniladi:

- Kooperativ ta'lim texnologiyasi;
- Pedagogik ustaxonalar texnologiyasi;
- Loyihani o‘qitish;
- Modulli texnologiya;
- To‘liq assimilyatsiya texnologiyasi;
- Muammoli assimilyatsiya.

Sinfdan tashqari ishlarning shakllari va usullari orasida iqtidorli o'quvchilarni aniqlash va rivojlantirish uchun turli xil tanlovlar, to'garaklar, o'quvchilarni maktabdan tashqari turli Olimpiada va tanlovlarda ishtirok etishga jalb qilish va o'quvchilarning darsdan tashqari tadqiqot ishlari tizimi keng imkoniyatlarga ega.

Iqtidorli o'quvchilarning rivojlanishiga va yashirin qobiliyat va qobiliyatlarni aniqlashga ta'sir etuvchi muhim omil bu maktabdagi darsdan tashqari o'quv ishlari tizimidir. O'quv dasturlarini ixtisoslashtirishning yettita prinsipi, turli yoshdagi iqtidorli o'quvchilarga nisbatan:

1. Iqtidorli o'quvchilar uchun o'quv dasturining mazmuni bilimlarni fikrlash tuzilmalari bilan birlashtiradigan eng muhim muammolar, g'oyalar va mavzularni batafsil, chuqur o'rganishni ta'minlashi kerak.
2. Iqtidorli o'quvchilar uchun o'quv dasturi o'quvchilarga mavjud yuqumlarini qayta ko'rib chiqish va yangilarini yaratishga imkon beradigan samarali fikrlashni, shuningdek uni amaliy qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirishni o'z ichiga olishi kerak.
3. Iqtidorli o'quvchilar uchun o'quv dasturi ularga doimo o'zgarib turadigan, rivojlanayotgan bilimlar va yangi ma'lumotlar bilan tanishish, ularga bilim olish istagini uyg'otish imkoniyatini berishi kerak.
4. Iqtidorli o'quvchilar uchun o'quv dasturi tegishli manbaalarning mavjudligi va ulardan erkin foydalanishni ta'minlashi kerak.
5. Iqtidorli o'quvchilar uchun o'quv dasturi ularning tashabbuskorligini, o'qish va rivojlanishda mustaqilligini rag'batlantirishi kerak.
6. Iqtidorli o'quvchilar uchun o'quv dasturi ularning ongi va o'zo'zini anglashini rivojlantirishga, boshqa odamlar, tabiat, madaniyat va boshqalar bilan aloqalarni tushunishga yordam berishi kerak.
7. Iqtidorli o'quvchilar uchun o'quv dasturi ilgari belilangan prinsiplarni muvofiq baholanishi kerak. Shu bilan birga, bolalarning murakkab fikrlash jarayonlariga, ularning ijodkorlik va ijro etish qobiliyatiga alohida e'tibor beriladi.

Yoshlarning intellektual ijodiy salohiyatini rivojlantirishning maqsadi:

- yoshlarning intellektual salohiyatini rivojlantirish va uni muhofaza qilishdan iboratdir;

- ilm-fan va davlat hokimiyati hamjihatligidagi say-harakati, shuningdek ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, intellektual zahiralarni muhofaza qilish va rivojlantirish:

- intellektual ijodiy salohiyatni rivojlantirish ishlarini tartibga solish;
- yoshlarning intellektual ijodiy salohiyatini rivojlantiruvchi psixologikpedagogik tashkiliy uslubiy asoslarini yaratish.

Belirlangan maqsadlarni amalga oshirish uchun quyidagi vazifani belgilab olamiz:

- iqtidorli o'quvchilarni izlash mexanizmi, psixologik-pedagogik, tashkiliy– uslubiy asoslarini yaratish borasidagi kamchiliklarni aniqlash.
- intellektual ijodiy salohiyatni oshirishda tarbiya jarayonining xususiyatlarini o'rganish.
- yoshlarning mustaqil faoliyat turlarini o'rganish.
- yoshlarning ma'naviy intellektual ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish manbalarini yaratish.
- yoshlarning intellektual ijodiy salohiyatini oshirish usullarini ishlab chiqish.
- yoshlarning intellektual ijodiy salohiyatini nazariy va amaliy jihatdan o'rganib chiqish;
- fanning turli sohalaridagi mutaxassislar intellektual salohiyatini oshirish bo'yicha takliflar ishlab chiqish;
- ta'lim menejmenti sohasida innovatsion takliflarni o'rganish va ularni ta'lim tizimiga tadbiq etish;
- bo'lajak rahbar kadrlarning intellektual salohiyatini oshirish va ko'maklashuvchi yuridik malakani (xorijiy) o'rganish va me'riy-huquqiy mexanizmlarini joriy etish.

Iqtidorli bola quyidagi xususiyatlarni ham o'zida mujassam etadi:

- Ijodiy, original fikrga ega;
- yumor, hazilni tushunadi;
- biror narsani bilishga nisbatan cheksiz intilish va qiziquvchanlik;
- boy tasavvurga ega (ijodiy, tasviriy, musiqiy faoliyatda namoyon bo'ladi); ko'p hollarda o'z tengdoshlaridan mustaqilligi bilan ajralib turadi, kattalar bilan muloqotga intiladi.

Agar bola iqtidorli bo'lsa, u holda:

- uning qiziqishi, ijodkorlikni, fikrlar originalligini qo'llabquvvatlash kerak;
- bolaning o'z sevimli mashg'ulot yoki o'yin turini tanlashiga va o'z fikrini bayon etishiga

imkon berish lozim;

- bola sizga emas siz unga moslashishingiz kerakligini unutmash kerak;

- tengdoshlari va kattalar bilan munosabatlardagi muammolarni bartaraf etishda yordam berish kerak;

- o‘zi kabi har tomonlama rivojlangan do‘stlari bo‘lishiga ahamiyat berish kerak; - bolani har doim ham g‘olib bo‘lishiga ortiqcha intilmaslik lozim, aks holda boshqa bolalar, tengdoshlari uni yomon ko‘rib qolishlari mumkin;

- boladan har doim va hamma sohada birinchi bo‘lishini, maktabda esa a‘lochi bo‘lishi kerakligini talab qilish noto‘g‘ri, chunki maktabda a‘lo baholarga o‘qish har doim ham iqtidorli bo‘lishga bog‘liq emasligi isbotlangan.

Demak, yoshlarning intellektual-ijodiy salohiyatini rivojlantirishni to‘g‘ri yo‘lga qo‘yish uchun o‘quvchilar ijodiy faoliyatini amalga oshiruvchi tadbirlarni belgilab ularni ikki guruhga ajratamiz:

1. “Intellektuallar” guruhi

1) “Zakovat”, “Iqtidor”, “Imkon” kabi intellektual o‘yinlarni o‘tkazish;

2) “Eng yaxshi tarixchi, matematik, dasturlovchi, fizik, biolog, filolog ... va hokazo” nomlarda tanlovlar o‘tkazish;

3) Ilmiy yo‘nalishdagi ishlarni tashkil etish, ilmiy anjumanlar o‘tkazish;

4) “Yosh dasturlovchilar”, “Yosh astronomlar”, “Yosh ixtirochilar”, “Yosh konstruktorlar”, “Yosh texniklar”, “Yosh radiotexniklar”, “Yosh iqtisodchilar”, “Yosh robototexniklar” kabi klublarni tuzish.

2. “Ijodkor va iste‘dodli yoshlar” guruhi

1) “Eng yaxshi she‘r, rasm, foto, kashta, so‘zana va hokazo” nomlarda tanlovlar o‘tkazish;

2) “Quvnoqlar va Zukkolar” klublari jamoalari bellashuvlarini o‘tkazish;

3) “Eng yaxshi hamshira, hisobchi, oshpaz, chilangar, suvchi, hosilot, terimchi va hokazo” nomlarda tanlovlar o‘tkazish;

- 4) “Yosh musavvi”, “Yosh musiqashunos”, “Yosh kitobxon”, “Yosh ijodkor” kabi klublarni tuzish;
- 5) Ijodkor yoshlarning ijodiy kechalari va ko‘rgazmalarini tashkil etish;
- 6) Umumxalq bayramlari, Xalqaro va Milliy bayram kunlari munosabati bilan tadbirlar majmuini ishlab chiqish va amalga oshirish.
- 7) Buyuk mutafakkirlarimizning tavallud kunlariga bag‘ishlangan bayram kechalarini sahnaviy ko‘rinishlarini uyushtirish;
- 8) Mustaqil ravishda biror bir mavzuga bag‘ishlangan ba adiiy kompozitsiyalar tayyorlash;
- 9) Badiiy havaskorlik to‘garaklarinining ishini jonlantirish va musobaqa tariqasida o‘tkazilishini tashkil etish;
- 10) Ijodiy ishlar majmuasini ommalashtirish.

Bundan tashqari yoshlarning intellektual ijodiy salohiyatini muntazam rivojlantirish ishlarini amaliyatga tadbiiq etish uchun har bir pedagog har bir darsda o‘quvchilarning ijodiy faoliyatini kuzatib borishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Davletshin M.G. va boshqalar.Qobiliyat va uning diagnostikasi. -T.:O‘qituvchi, 1997.
2. Do`stmuhamedova SH.A.,Nishanova Z.T. va boshqalar.Yosh davrlari va pedagogik psixologiya – Toshkent:” O`qituvchi”, 2013.
- 3.Заполянская С.Ш. Методы и формы работы с одоренными учащимся. Министерство образования Республики Беларусь.2024
4. Nishonova Z.T. Mustaqil ijodiy fikrlash. – Toshkent: Fan.- 2003
- 5.Ушаков Д. В. Психология интеллекта и одаренности»: Институт психологии РАН; Москва; 2011